

FAJT BALÁZS¹ – P. MÁRKUS KATALIN²

¹Budapesti Gazdasági Egyetem
fajt.balazs@uni-bge.hu
<https://orcid.org/0000-0003-4983-3962>

²Károli Gáspár Református Egyetem
p.markus.kata@kre.hu
<https://orcid.org/0000-0001-6826-7631>

Fajt Balázs – P. Márkus Katalin: Angol és német nyelv és nyelvtanár szakos hallgatók szótárhasználati szokásainak és a szótárhasználat oktatásához kapcsolódó attitűdjeinek modellezése

Alkalmazott Nyelvtudomány, XXIII. évfolyam, 2023/1. szám, 120–131.

doi:<http://dx.doi.org/10.18460/ANY.2023.1.007>

Angol és német nyelv és nyelvtanár szakos hallgatók szótárhasználati szokásainak és a szótárhasználat oktatásához kapcsolódó attitűdjeinek modellezése

EFL and GFL graduates' and teachers' dictionary use habits and attitudes towards dictionary use: A model

Dictionaries accompany the foreign language learning process from an early stage, yet both dictionaries and the teaching of dictionary use are only marginally present in foreign language classes. This paper collected quantitative data through a questionnaire (N=197) to investigate graduates' attitudes (in English and German BA programs and teacher training programmes at a Hungarian university) towards dictionaries and dictionary use instruction. This study was conducted to explore the relationships between the different variables involved in the study. The results show that several variables affect willingness to pay for dictionaries, use various search functions of digital dictionaries, and practice conscious dictionary use in the classroom. Our results highlight the need to emphasise the need for dictionary use instruction in foreign language classrooms in teacher education, as this may increase foreign language teachers' positive attitudes towards dictionary use instruction.

Keywords: dictionary use habits, foreign language teachers, foreign language learning, lexicography, SEM model

1. Bevezetés

Az idegennyelv-oktatás rendkívül összetett tevékenység, ahol nagy szükség van szakmai és technikai ismeretekre egyaránt, illetve az is fontos, hogy a tanulók elsajátítsák a hatékony oktatást támogató, modern oktatási segédeszközök használatát. A szótár (legyen az egy- vagy kétnyelvű), az idegennyelv-elsajátítás szinte minden fázisában hatékony tanítási és tanulási segédeszközként van jelen, az oktatásban mégis gyakran mellőzik a használatát. A nyelvtanároknak az önálló tanulás támogatása érdekében és a különböző tanulási stratégiák, módszerek fejlesztéséhez folyamatosan érdemes bevonni szótárakat az oktatási folyamatba, hiszen a szótárak természetükből következően átfogó oktatási környezetet teremtenek; nemcsak a szavak jelentéseinek megkeresésére alkalmasak, hanem a szó minden fontos nyelvi aspektusát bemutatják. Megerősíthetjük Béjoint (1987: 104) állítását, miszerint „a szótár gyakori és körültekintő használata a nyelv

ismeretének tökéletesebb elsajátításához vezet”. Tanulmányunk arra vállalkozik, hogy megvizsgálja az angol és német nyelv szakos, illetve nyelvtanár szakos hallgatók szótárhasználathoz, valamint a szótárhasználat oktatásához kapcsolódó nézeteit, konkrétan a szótárakért történő fizetési hajlandóságot, a tudatos szótárhasználat gyakoroltatását a tanórákon, illetve a digitális szótárak innovatív funkcióinak használatát. Az eredmények segítségével képet kaphatunk arról, hogy milyen gyakorlati elemeket lenne érdemes hangsúlyozni az idegen nyelvi felsőoktatási képzések keretében a szótárhasználati kompetenciák fejlesztése során.

2. Elméleti háttér

Ugyan a szótárhasználati kutatások több mint százéves múltra tekintenek vissza (ha Grinstead 1915-ben végzett kutatását ide soroljuk), nagyrészkük mégis csak az utóbbi pár évtizedre datálható. Az 1990-es évek körül figyelhettük meg a szótárak használatával foglalkozó vizsgálatok számának növekedését. Az elemzéseken jól megfigyelhető, hogy az idő elteltével egyre finomodott a módszertani jelleg is. Nemzetközi felmérések gyakran kiemelték a szótárhasználat és oktatásának gyenge kapcsolatát, hangsúlyozva a hiányosságokat (csak néhány elemzést említve: Atkins & Varantola, 1997; Augustyn, 2013; Nesi & Haill, 2002). Knight (2004) a szótárhasználat oktatásának elmaradását több dologgal is magyarázza. Ez egyrészt indokolható a kommunikatív nyelvoktatás egyik fő elvével, miszerint a szavak és kifejezések megértésekor szótárhasználat helyett a jelentést a kontextusból érdemes kitalálni. Másrészt pedig az idegennyelv-oktatás sokszor tanárközpontú, így a tanulóknak nem feltétlenül szükséges szótárt használni, ugyanis a tanár sok esetben egyszerűen elmagyarázza a szavak, kifejezések jelentését.

Mindezen hiányosságok tudatában az idegennyelv-tanulók szótárhasználati készségeire fókuszáló tanulmányok két fő problémára hívták fel a figyelmet: egyrészt az idegennyelv-tanulók szótárhasználati kapcsolatos készségeit formális keretek között (például nyelvórákon) csak ritkán fejlesztik (Hartmann, 1999; Nesi, 2013); emellett és ennek következtében a legtöbben soha nem tanulják meg hatékonyan használni a szótárakat, referenciaműveket, ez pedig negatív hatással lesz későbbi tanulmányaikra (Chan, 2012; Hamouda, 2013; Nesi & Haill, 2002). Ehhez kapcsolódóan Svensén (2009) kiemeli, hogy a nyelvtanulók legtöbbször nem olvassák el a szótárak elején található tájékoztató oldalakat, így nincsenek tisztában azzal, hogy mit, hol keressenek bennük. A szótárak bevezetőjében található használati útmutató elolvasásának hiánya (Atkins & Varantola, 1997; Márkus & Szöllősy, 2006; Svensén, 2009), illetve a szótárban található információk értelmezésének nehézségei a mai napig problémát jelentenek az idegennyelv-oktatásban (Deng, 2005; Lew & Galas, 2008; P. Márkus & Fajt, 2021). Érdemes lehet felhívni a tanárok figyelmét erre a problémára, hiszen ez is erősítheti a szótárakért történő – a korábbi magyarországi

kutatások eredményei (Dringó-Horváth, 2017; Dringó-Horváth et al. 2020; Gaál, 2017) alapján jellemzően alacsony – fizetési hajlandóságot.

Azokat a kutatásokat is meg kell említenünk pozitív fejleményként, amelyek bemutatták, hogy a nyelvtanulók szótárhasználati készségei tanórai gyakorlással, illetve különböző képzésekkel könnyen fejleszthetők, így ezekre érdemes felhívni a leendő nyelvtanárok figyelmét. Módszertani szempontból a szótárak tanórai használata színesítheti, gazdagíthatja a közös munkát (Chi, 2003; Leaney, 2007; Lew & Galas, 2008; P. Márkus, 2020a, 2020b; Underhill, 1989), emellett gyakoroltathatja, illetve tudatosíthatja a nyelvtanulóknál a helyes szótárhasználatot. Ez utóbbi azért is nagyon fontos, mert ahogy arra Gaál (2020) is rámutat, a (helyes) szótárhasználat kulcsfontosságú kompetencia, hiszen mind az idegen nyelvi érettségik, mind pedig a különböző idegen nyelvi vizsgák során van lehetőség a szótárhasználatra, így érdemes azt már a nyelvórákon előre gyakorolni, hogy a tanulók ne a vizsgákon találják először szembe magukat a szótárral. A gyakorló és leendő tanárokat tehát érdemes (lenne) felkészíteni erre a feladatra, mivel felmérések is igazolják, hogy tanári gyakorlatuk fejlesztése érdekében szívesen részt vennének szótárdidaktikai tanfolyamokon, továbbképzéseken, különösen azt szeretnék megtanulni, hogyan lehet az online szótárak és alkalmazások használatát beépíteni a tanításba (Nied Curcio, 2022; P. Márkus, megj. alatt).

A szótárhasználat taníthatóságával kapcsolatban Nesi és Hail (2002) arra hívja fel a figyelmet, hogy a szótárhasználat és a szótárhasználat alapvetően magányos cselekvés, azaz a nyelvtanulók inkább egyéni munka keretein belül használják a szótárakat, így maga a szótárhasználat és annak a gyakorlása a tanórai keretek között folyó idegennyelv-oktatás során is csak marginális szerepet kap. Ehhez kapcsolódóan a szakirodalom rámutat arra, hogy sok esetben maguk a nyelvtanárok sincsenek tisztában a különböző szótártípusok (pl. egy-, illetve kétnyelvű szótárak) előnyeivel és hátrányaival, holott a szótárválasztásban rendkívül nagy szerepük van, hiszen a nyelvtanulók jellemzően olyan szótárt vásárolnak, amelyet (nyelv)tanáruk ajánlott nekik (P. Márkus & Fajt, 2021; Ryu, 2006). A lexikográfia és a szótárhasználat oktatásának fontosságát egyre több egyetem és tudományos műhely ismeri fel, és egyre több helyen oktatnak lexikográfiát magyar és idegennyelv-szakokon (a témában bővebben lásd például: Eőry & Tóth, 2022; Fóris, 2020; P. Márkus, 2022). Azonban ahhoz, hogy a jövőben egyre több tanár megfeleljen ezeknek az elvárásoknak, tovább kell erősíteni a felsőoktatásban az idegen nyelvi, valamint a nyelvtanárképzésben a szótárhasználattal kapcsolatos ismereteket. Ez utóbbi azért is fontos még, mert hazai kutatások (Dringó-Horváth, 2017; Dringó-Horváth et al., 2020; Gaál, 2017) eredményei alapján nagyon alacsony a nyelvszakosok és a nyelvtanárok szótárakért történő fizetési hajlandósága, pedig a hazai és a nemzetközi szótárpaletta folyamatosan bővül (pl. általános, tanulószótár, gyerekszótár, szakszótár), követve a változó piaci igényeket (Fajt, 2022).

Az utóbbi években az okoseszközök és az internet térnyerésével a kutatók figyelme egyre inkább az elektronikus és digitális szótárak felé irányult (Gaál, 2017; Lew, 2013; Töpel, 2014), amely új utakat nyitott az idegennyelv-tanulással kapcsolatos felmérések terén. A hagyományos, papíralapú és a digitális szótárak összehasonlítására összpontosító kutatások egy része azt mutatja, hogy a digitális szótárak használatakor jobb eredményeket értek el a tanulók a különböző teszteken (Dziemianko, 2012; Laufer, 2000; Töpel, 2014), más vizsgálatok pedig arról számoltak be, hogy a tanulók közel azonos sikerrel oldották meg a különböző nyelvi tesztek függetlenül attól, hogy papíralapú vagy elektronikus szótárt használtak (Chen, 2010; Dziemianko, 2012; Koyama & Takeuchi, 2003). Ugyan a teszteredmények tekintetében a felmérések között nincs összhang, azt biztosan megállapíthatjuk, hogy a digitális szótárakban történő keresés a hagyományos, papíralapú szótárakhoz képest sokkal gyorsabb és kényelmesebb. Feltéve persze, hogy a felhasználó ismeri az ilyen típusú szótárak nyújtotta különböző keresési lehetőségeket, módokat, valamint tudja szelektálni, értelmezni a megtalált információhalmazt (Dringó-Horváth, 2011). A digitális szótárak egy másik fontos aspektusa, különös tekintettel a mobil okoseszközökön is használható szótárakra, hogy a felhasználók bárhol kényelmesen tudnak akár offline szótárzni (Töpel, 2014). Ezzel kapcsolatban Lew (2016) kiemeli, hogy a nyelvtanulók új, digitális generációja (a Z-, illetve az Alfa-generáció) egyre kevésbé hajlandó fizetni a szótárakért, és részükről elvárás, hogy ingyenesen férhessenek hozzá a különböző online szótárakhoz.

3. A kutatás céljai és módszerei

Vizsgálódásunk során a fent említett elméleti és empirikus munkákra támaszkodva kvantitatív, kérdőíves formában azt igyekeztünk megvizsgálni, hogy mi határozza meg 1. a szótárakért történő fizetési hajlandóságot, 2. a tudatos szótárhasználat gyakoroltatását a tanórákon, 3. a digitális szótárak innovatív funkcióinak használatát.

Mivel jelen kutatásunk angol és német nyelv szakos, illetve nyelvtanár szakos hallgatók körében készült, így az ő szótárhasználati szokásaik és attitűdjeik, valamint a különböző változók ezekre gyakorolt hatásai betekintést engedhetnek abba, milyen módon lehetne már az idegen nyelvi alapképzés (BA), illetve a nyelvtanárképzés során növelni a szótárakért történő fizetési hajlandóságot, felhívni a figyelmet a tudatos szótárhasználat tanórákon történő gyakoroltatására, valamint többféle gyakorlati szempontból szemléltetni a digitális szótárak funkcióit. Amennyiben ezzel sikerrel járunk, úgy ezen felsőoktatási képzésekről kikerülő hallgatók saját szótárhasználatuk is a magasabb tudatosság jegyében történne, illetve így a tanár szakot végzett hallgatók saját tanítási gyakorlatukba is jobban be tudnák építeni a szótárakkal, illetve a szótárhasználattal kapcsolatos megszerzett tudást.

3.1. Résztvevők és a kutatási eszköz

A felmérésben angol, illetve német nyelv szakos, illetve angol vagy német nyelvtanár szakos hallgatók vettek részt, a résztvevők száma 197 fő volt. Nemük alapján 14,7% férfi (n=29), 85,3% nő (n=168). A kitöltés időpontjában mindannyian 21 és 63 év (Átlag=34,52; Szórás=10,64) közöttiek és hazai felsőoktatási intézményben angol vagy német szakot végzők voltak, hiszen a felmérésben részt vett adatközlők záróvizsgával rendelkeztek vagy éppen az előtt álltak.¹ Az adatokat egy korábbi kutatási projekt (Dringó-Horváth et al., 2020; P. Márkus et al., 2021) keretein belül kutatócsoportunk tagjaival közösen gyűjtöttük, és az adatgyűjtéshez egy, a kutatócsoportunk által közösen elkészített olyan kérdőívet használtunk (kérdőívet lásd P. Márkus et al., 2023), amely más nemzetközi kérdőíveken alapult (lásd Müller-Spitzer et al., 2012, Müller-Spitzer & Koplenig, 2014). A jelen tanulmányban közölt elemzések elkészítéséhez a kutatócsoportunk által korábban, 2015-ben és 2020-ban közösen gyűjtött adatokat használtuk fel, és a jelen tanulmányban csak a fent említett vizsgálati szempontokból releváns kérdőívrészeket mutatjuk be.

Az elemzés elvégzéséhez nyolc skálát vontunk be, amelyek esetében ötfokú Likert-skálán (1 = Egyáltalán nem értek egyet; 5 = Teljes mértékben egyetértek) tettük mérhetővé a válaszadók attitűdjeit. Az alábbiakban példákkal illusztrálva soroljuk fel a nyolc skálát.

1. Digitális szótárakhoz kapcsolódó funkciók (6 állítás): milyen gyakran használják a végzett hallgatók az alábbi, digitális szótárakhoz kapcsolódó funkciókat.

2. Digitális szótárakhoz kapcsolódó keresési módok (5 állítás): milyen gyakran használják a kutatásban részt vevők az alábbi, digitális szótárakhoz kapcsolódó keresési módokat.

3. Fizetési hajlandóság (4 állítás): milyen mértékben hajlandóak fizetni a kutatásban részt vevők a különböző szótárakért.

4. A szótárakban található, az eredményes használatot segítő információk tudatos használata (4 állítás): milyen mértékben olvassák el a résztvevők a szótárakban található egyéb információkat (pl. bevezető).

5. A szótárhasználat oktatásához fűződő attitűd (4 állítás): milyen mértékben gondolják fontosnak a résztvevők a szótárhasználat oktatását.

6. Szótárhasználati ismeretek és készségek megléte vagy hiánya (7 állítás): milyen mértékben esett szó a résztvevők korábbi tanulmányai során szótárhasználati ismeretekről, hogyan fejlesztették szótárhasználati készségeiket.

7. Szótárhasználat oktatása saját tanóráikon (7 állítás): milyen mértékben tanítják a résztvevők tanóráikon a helyes szótárhasználatot.

¹ „Kutatásunkban angol és német nyelv, illetve nyelvtanár szakosokat vizsgáltunk, akik a Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészettudományi Karának (KRE BTK) hallgatóiként végeztek a 2014/2015. és a 2019/2020. akadémiai év között (2019/2020-ban a végzés évében lévő hallgatókat is beleszámítva)” (Dringó-Horváth et al., 2020: 23).

8. A szótárhasználat oktatásának támogatása az oktatói gyakorlatban (4 állítás): mennyire érzik fontosnak a résztvevők, hogy különböző, szótárhasználattal kapcsolatos képzéseken vegyenek részt a jövőben, illetve szótárhasználattal kapcsolatos módszertani kiadványokat használjanak tanóráikon.

3.2 Adatgyűjtés menete és az adatelemzés módszerei

Az adatgyűjtés 2020 májusában zajlott, az adatfelvételt egy online kitölthető kérdőív segítségével végeztük el. A kitöltés anonim volt és önkéntes módon történt. A kérdések megválaszolása kb. 20 percet vett igénybe. Az összegyűjtött adatokat a GDPR-szabályozásoknak megfelelően tároltuk, és azokba harmadik fél számára nem engedtünk betekintést.

A tanulmányban vizsgált változók közötti kapcsolatok kiértékelésére a strukturális egyenletmodellezést (SEM; angolul „structural equation modeling”) választottuk, és a modellünk megalkotásához az AMOS 24.0 szoftvert használtuk. A SEM egy olyan többváltozós statisztikai eljárás vagy inkább megközelítés, amelynek segítségével több változó közötti lehetséges ok-okozati kapcsolatokat, azaz hatásokat vizsgálhatunk meg. A SEM különféle diszciplínákban (pl. szociológia, pszichológia, nyelvpedagógia) is gyakran használt modellezési eljárás. Az elemzés során az AMOS szoftver a változók közötti kapcsolatokat és egyben hatásokat regressziós statisztikai eljárások (változók közötti ok-okozati hatásokat vizsgáló statisztikai eljárás) sorozatával teszteli (innen ered az „egyenlet” elnevezés); az eljárás nevében a „modellezés” szó pedig arra utal, hogy a végeredményt vizuális formában is be lehet mutatni (lásd 1. ábra). A SEM azért is közkedvelt statisztikai eljárás, mert egy adott modell hipotézisrendszerének, valamint a modell változói közötti ok-okozati összefüggések vizsgálatára, tesztelésére, így elméletek megerősítésére is alkalmas (a strukturális egyenletek modellezésének bemutatását lásd pl. Koltai 2013-as tanulmányában).

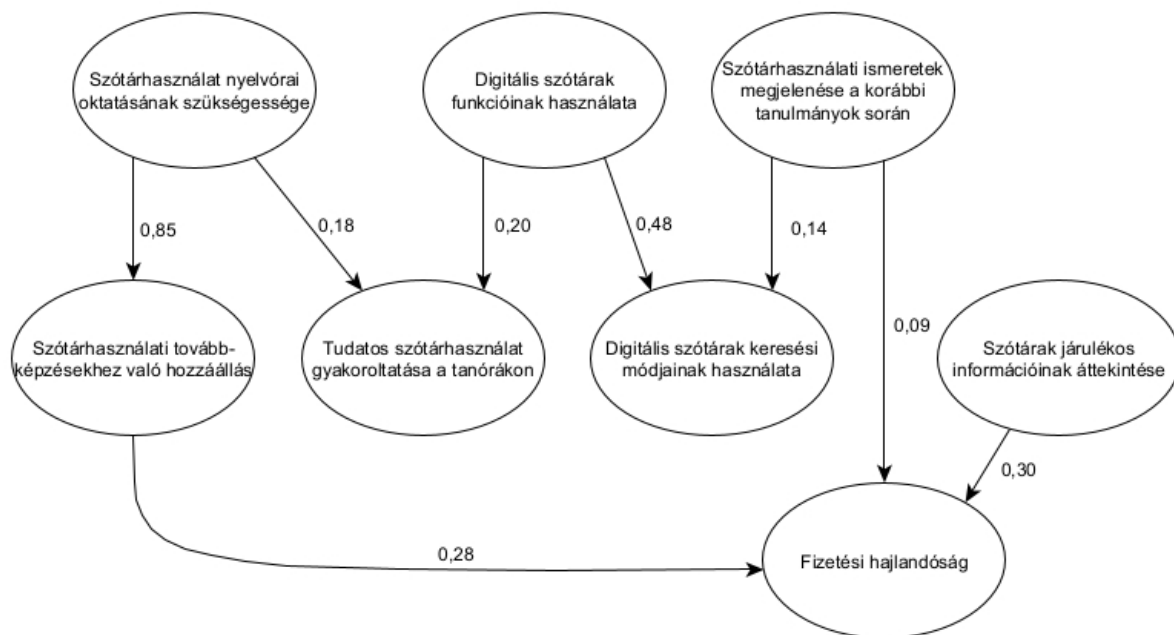
Jelen vizsgálat során a szótárakért történő fizetési hajlandóság, a szótárhasználat tanórákon történő tudatos gyakoroltatása, illetve a digitális szótárak innovatív funkcióinak használata közötti összefüggések leírására alkotott saját adatainkat teszteltük a strukturális egyenlet modellezés segítségével. A következőkben bemutatjuk az eredményeinket.

4. Eredmények

A modell általános illeszkedésének értékelésére több különböző mérőszámot is használhatunk, jelen tanulmányban azonban csak az általános SEM-szakirodalomban (Byrne, 1994; Fabrigar et al., 1999; Hu & Bentler, 1999) (és így a legtöbb diszciplínában is) leggyakrabban használt mérőszámokat közöljük. Az egyik leggyakrabban használt mérőszám a $\chi^2/df=1,590$ (χ^2 -négyzet osztva a szabadságfokkal) (küszöbértéke $\leq 3,0$; Kline, 1998). Általánosságban elmondható, hogy a SEM esetében érdemes több értékre is támaszkodni, amikor a modell általános illeszkedését vizsgáljuk. Jelen esetben a $NFI=0,925$ (Bentler-

Bonett Normalizált Illeszkedési Mutató) értéket (küszöbérték $>0,90$; Byrne, 1994), a CFI=0,968 (összehasonlító illeszkedési mutató) értéket (küszöbérték $>0,90$; Hu & Bentler, 1999), a TLI=0,918 (Tucker-Lewis mutató) értéket (küszöbérték $>0,90$; Byrne, 1994), valamint az RMSEA=0,055 (átlagos négyzetes gyökeltérés) értéket (küszöbérték $<0,60$; Fabrigar et al., 1999) közöljük. Az értékek minden esetben a SEM-szakirodalomban (Byrne, 1994; Fabrigar et al., 1999; Hu & Bentler, 1999) meghatározott küszöbértékekhez mérten elfogadható illeszkedést jeleznek, így elmondható, hogy modellünk jól leírja a résztvevőink szótárhasználattal és szótárhasználat-oktatással kapcsolatos attitűdjeit.

1. ábra. A szótárakkal kapcsolatos nyelvtanári attitűdök és nézetek modellje

Az 1. ábrán jól látszik, hogy a modellünk számos exogén, valamint endogén változót is tartalmaz. Exogén, azaz bemeneti változónak tekinthetjük a szótárhasználat nyelvórai oktatásának szükségességét, a digitális szótárak funkcióinak használatát, a szótárhasználati ismeretek megjelenését a korábbi tanulmányok során, illetve a szótárak járulékos információinak áttekintését, ugyanis ezekre a változókra nem hat semmilyen más változó sem. Ezek a változók viszont vagy közvetlenül (pl. szótárhasználat nyelvórai oktatásának szükségessége \rightarrow tudatos szótárhasználat gyakoroltatása a tanórákon) vagy közvetett módon, egy másik változón keresztül (pl. szótárhasználat nyelvórai oktatásának szükségessége \rightarrow szótárhasználati továbbképzésekhez való hozzáállás \rightarrow fizetési hajlandóság) hatnak endogén változókra, azaz olyan változókra, amelyek már nem hatnak egyetlen másik változóra sem (pl. fizetési hajlandóság).

Az eredmények alapján megállapíthatjuk, hogy a tudatos szótárhasználat tanórákon történő gyakoroltatását még ha csak kis mértékben is, de két változó határozza meg. Egyrésztől fontos meghatározó elem, hogy a tanár mennyire

gondolja fontosnak, hogy a szótárhasználatot órán oktatni érdemes ($\beta=0,18$); másrésztől azok a tanárok, akik kihasználják a digitális szótárak különböző funkcióit (pl. kiejtés meghallgatása), azok is nagyobb eséllyel tanítják meg a tanóráikon a helyes szótárhasználatot ($\beta=0,20$). A digitális szótárak különböző keresési módjainak használata esetében azonban csak egy változó esetében tudtunk hatást kimutatni, viszont a bétaérték ($\beta=0,48$) itt jóval magasabb, mint a fentebb említett változónk esetében. Nem véletlen, hogy a két változó között ilyen erős kapcsolat áll fenn, hiszen azok, akik kihasználják a digitális szótárak funkcióit, azok feltehetően a különböző keresési funkciókat is használják.

Az utolsó nagy endogén változó, a fizetési hajlandóság, amelyre három másik változó van hatással. Egyrésztől közvetett módon hatnak rá a szótárhasználat nyelvórai oktatásának szükségességével kapcsolatos nézetek, amelyek elsődlegesen nagyon nagy mértékben a szótárhasználati továbbképzésekkel kapcsolatos attitűdökre hatnak ($\beta=0,85$). Ezen keresztül kisebb mértékben hatnak ($\beta=0,28$) a fizetési hajlandóságra. További két változó, a szótárhasználati ismeretek megjelenése a korábbi tanulmányok során ($\beta=0,09$), valamint szótárak járulékos információinak áttekintésére való hajlandóság ($\beta=0,30$) is hatással vannak a fizetési hajlandóságra. Ez magyarázható azzal, hogy aki korábban tanult már a szótárak felépítéséről, illetve saját maga is átnézi a szótárak járulékos információit, az sokkal jobban átláthatja, hogy a szótárak mely tulajdonságait érdemes szem előtt tartani, amikor az ember szótárt vásárol.

5. Diskusszió

Az eredmények alapján elmondható, hogy az angol vagy német nyelv szakos, illetve angol vagy német nyelvtanár szakos hallgatók körében a megfelelő szótárhasználat nyelvórai oktatásának szükségességével kapcsolatos nézetek azok, amelyek meghatározzák, hogy a kutatásban részt vevők mennyire tartják fontosnak a tanórákon történő tudatos szótárhasználat gyakorlását.

Éppen ezért lenne fontos az idegennyelv-szakos tanárképzésben kialakítani egy olyan szemléletet, amely a tanár szakos hallgatókban tudatosítja, hogy a közoktatásban milyen nagy jelentőséggel bír az idegennyelv-órákon történő szótárhasználat oktatása. Ezt megerősíti a Dringó-Horváth (2017) által végzett kutatás is, amely szerint az idegennyelv-tanulók a közoktatásban legtöbbször autodidakta módon sajátítják el a szótárhasználatot. A nemzetközi kutatásokat bemutató szakirodalomban még számos olyan, modellünkben kimutatott eredményeket alátámasztó további példát is találunk a szótárhasználat oktatásának hiányosságaira, amelyekből kiderül, hogy az angol mint idegennyelv-órákon csak ritkán fejlesztik a szótárhasználattal kapcsolatos készségeket (Hartmann, 1999; Nesi, 2013), ennek következtében a tanulók nem tanulják meg hatékonyan használni a szótárakat (Chan, 2012; Hamouda, 2013; Nesi & Haill, 2002). A szótárhasználati készségek hiánya kapcsán – kutatásunk eredményeit igazolandó – egyes kutatók rámutatnak a tanulók rossz szótárhasználati

szokásaikra is: Tono (1988) vizsgálata alátámasztja például, hogy a tanulóknak legtöbbször nincs türelmük a szótárakban való kereséshez, így hajlamosak kizárólag a szócikk elején megjelenő információra összpontosítani. Ehhez kapcsolódóan azt is megfigyelték, hogy a nem megfelelő jelentésválasztás egy igen jelentős és súlyos szótárhasználati hiba (Nesi & Haill, 2002); a legtöbb nyelvtanuló hajlamos az első (vagy a második) jelentést választani a többjelentésű szócikkekben (Chen, 2010).

Modellünk alapján azt is megállapíthatjuk, hogy a nyelvórai helyes szótárhasználat oktatásának szükségességével kapcsolatos nézetek hatással lehetnek a szótárhasználati továbbképzéshez való hozzáállásra is. Ez nem meglepő, hiszen aki számára a szótárhasználat oktatása fontos ügy, az hajlandó ilyen jellegű továbbképzéseken is részt venni. Ez az eredmény összecseng a más kutatásokban bemutatottakkal is (Dringó-Horváth et al., 2020; Nied Curcio, 2022; P. Márkus, megj. alatt). Ugyanakkor modellünk alapján az is nyilvánvaló, hogy a szótárhasználat oktatásának szükségessége, illetve a szótárhasználati továbbképzéshez való hozzáállás összefügg a szótárakért való fizetési hajlandósággal. Ezzel kapcsolatban megjegyezzük, hogy egyrészt a pozitív attitűd fejlesztésével növelni lehet a szótárakért történő fizetési hajlandóságot; másrészt a képzések eredményeként a nyelvtanár sokkal jobban fel tudja majd mérni, hogy melyek azok a szótárak, amelyek adott kontextusban hasznosak lehetnek (pl. kezdőknek gyerekszótár vagy tanulószótár; szaknyelvet tanulóknak szakszótár). Ilyenformán a Ryu (2006) által felvetett probléma kiküszöbölhető, hiszen megfelelő képzések után a nyelvtanárok sokkal megbízhatóbban tudnak majd a nyelvtanuló szükségleteihez igazodó szótárt ajánlani. A nyelvtanárok szerepe azért is különösen fontos, mert P. Márkus és Fajt (2021) interjúkon alapuló kutatásából kiderül, hogy a nyelvtanuló által használt első szótárt jellemzően a szülők vásárolják, szótárvásárlás előtt azonban tanácsot kérnek nyelvtanároktól, valamint magántanároktól, akik segítenek kiválasztani a megfelelő típust.

6. Kitekintés, az eredmények alkalmazhatósága

Összességében megállapíthatjuk, hogy a tanárképzés során – akár az idegennyelvszakon, akár a pedagógiai képzésben – érdemes tovább erősíteni és sokrétűbben beépíteni a szótárhasználatra ösztönző jógyakorlatokat, valamint lexikográfiai ismereteket, hiszen ezzel fejleszthetjük a referenciaművek használatára vonatkozó ismereteiket, amelyeket később a leendő tanárok diákjaiknak is továbbadhatnak. A szótárak és az online források a jövőben is fontos szerepet fognak játszani a nyelvtanulók életében. Az Európa Tanács nyelvpolitikája, amely a többnyelvűsége és az egész életen át tartó tanulásra helyezi a hangsúlyt, a referenciaművek használatát alapvető fontosságúnak tartja. Emellett az oktatást szabályozó dokumentumok több európai országban is utalnak a szótárak megfelelő használatának fontosságára, mind az anyanyelvi, mind az idegennyelv-oktatásban (lásd pl. P. Márkus, 2020a; Nied Curcio, 2022).

A szótári készségek fejlesztésére irányuló kompetenciák fejlesztését fokozatosan be kellene vezetni már általános iskolákban; a tanárokat pedig fel kellene készíteni ezen készségek fejlesztésére annak érdekében, hogy minél hatékonyabban tudják tanítani (Lew & Galas, 2008; P. Márkus, 2020a). A papírszótárak mellett a tanulóknak az online eszközök használatát is el kell sajátítani (Lew, 2013); meg kell tanítani őket arra, hogyan válasszák ki az interneten elérhető online szótárak közül a saját igényeiknek megfelelőt – legyen az fizetős vagy ingyenesen elérhető. A képzés során fontos lenne megismertetni a nyelvtanulókkal a rendkívül széles szótárválasztékot, így biztosítva azt, hogy minden feladathoz a legmegfelelőbbet válasszák, és akár pénzt is áldozzanak rá a minőség érdekében.

Irodalom

- Atkins, B. T. S. & Varantola, K.** (1997). Monitoring dictionary use. *International Journal of Lexicography*, 10 (1), 1–45.
- Augustyn, P.** (2013). No dictionaries in the classroom: Translation equivalents and vocabulary acquisition. *International Journal of Lexicography*, 26 (3), 362–385. doi: <http://doi.org/10.1093/ijl/ect017>
- Béjoint, H.** (1987). The value of the dictionary in vocabulary acquisition. In Cowie A. P. (szerk.), *The dictionary and the language learner* (97–104). Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Byrne, B. M.** (1994). *Structural equation modeling with EQS and EQS/Windows*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Chan, Y. W.** (2012). Cantonese ESL learners' use of grammatical information in a monolingual dictionary for determining the correct use of a target word. *International Journal of Lexicography*, 25 (1), 68–94. doi: <http://doi.org/10.1093/ijl/ecr014>
- Chen, Y.** (2010). Dictionary use and EFL learning. A contrastive study of pocket electronic dictionaries and paper dictionaries. *International Journal of Lexicography*, 23 (3), 275–306.
- Chi, M. L. A.** (2003). *An empirical study of the efficacy of integrating the teaching of dictionary use into a tertiary English curriculum in Hong Kong*. Hong Kong Language Center: Hong Kong University of Science and Technology. [doktori disszertáció]
- Deng, Y.** (2005). A survey of college students' skills and strategies of dictionary use in English learning. *CELEA Journal*, 28 (4), 73–77.
- Dringó-Horváth Ida** (2011). Hogyan válasszunk elektronikus szótárat a nyelvtanuláshoz? *Iskolakultúra*, 11 (6–7), 141–156.
- Dringó-Horváth Ida** (2017). Digitális szótárak – szótárdidaktika és szótárhasználati szokások. *Alkalmazott Nyelvtudomány*, 17 (5), 1–27. Letöltés: <http://alkalmazottnyelvtudomany.hu/wordpress/wp-content/uploads/DringoHorvath.pdf>
- Dringó-Horváth Ida, P. Márkus Katalin & Fajt Balázs** (2020). Szótárhasználati ismeretek vizsgálata német és angol szakot végzettek körében. *Modern Nyelvoktatás*, 26 (4), 16–38.
- Dziemianko, A.** (2012). On the use (fulness) of paper and electronic dictionaries. In Granger S. & Paquot M. (szerk.), *Electronic lexicography* (319–341). Oxford: Oxford University Press. <http://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199654864.003.0015>
- Eőry Vilma & Tóth Ágoston** (szerk.) (2022). *A szótár az oktatásban: a lexikográfától a szótárhasználatig*. Lexikográfiai füzetek 11. Tinta Könyvkiadó.
- Fabrigar L. R., MacCallum R. C., Wegener D. T. & Strahan E. J.** (1999). Evaluating the use of exploratory factor analysis in psychological research. *Psychological Methods*, 4 (3), 272–299. doi: <https://doi.org/10.1037/1082-989X.4.3.272>
- Fajt Balázs** (2022). A nyelvtanulás támogatása szótárak segítségével: három kétnyelvű szótár kritikai összehasonlítása. *Modern Nyelvoktatás*, 28 (1–2), 36–50. doi: <https://doi.org/10.51139/monye.2022.1-2.36.50>

- Fóris Ágota** (2020). *Lexikológiai és lexikográfiai ismeretek magyar (mint idegen nyelv) tanároknak*. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó.
- Gaál Péter** (2017). Online szótár-használat Magyarországon (OHM): Egy kérdőíves szótárhasználati felmérés eredményei II. *Alkalmazott Nyelvtudomány*, 17 (1), 5–19.
- Gaál Péter** (2020). Középiskolás tanulók szótárhasználati szokásai: Egy Vas megyei kérdőíves felmérés eredményei. *Alkalmazott Nyelvtudomány*, 20 (2), 1–19. doi: <http://doi.org/10.18460/ANY.2020.2.006>
- Grinstead, W. J.** (1915). An experiment in the learning of foreign words. *Journal of Educational Psychology*, 6, 242–245.
- Hamouda, A.** (2013). A study of dictionary use by Saudi EFL students at Quassim University. *Study in English Language Teaching*, 1 (1), 227–257.
- Hartmann, R. R. K.** (1999). Case study: The Exeter University survey of dictionary use. In Hartmann R. R. K. (szerk.), *Dictionaries in language learning. Recommendations, national reports and thematic reports from the TNP Sub-Project 9: Dictionaries* (36–52). Freie Universität.
- Hu, L.-T. & Bentler, P. M.** (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling*, 6 (1), 1–55. <https://doi.org/10.1080/10705519909540118>
- Kline, R. B.** (1998). *Principles and practice of structural equation modeling*. Guilford Press.
- Knight, S.** (1994). Dictionary use while reading: The effects on comprehension and vocabulary acquisition for students of different verbal abilities. *The Modern Language Journal*, 78 (3), 285–299. doi: <https://doi.org/10.1111/j.1540-4781.1994.tb02043.x>
- Koltai Júlia** (2013). A strukturális egyenletek modellezésének bemutatása egy komplex dizájnú kutatás (ISPJ) adatain keresztül. *Szociológiai Szemle*, 23 (2), 31–51.
- Koyama, T. & Takeuchi, O.** (2003). Printed dictionaries versus electronic dictionaries: A pilot study on how Japanese EFL learners differ in using dictionaries. *Language Education and Technology*, 40, 61–79. doi: http://doi.org/10.24539/let.40.0_61
- Laufer, B.** (2000). Electronic dictionaries and incidental vocabulary acquisition: Does technology make a difference? In Heid U., Evert S., Lehmann E. & Rohrer C. (szerk.), *EURALEX Proceedings* (849–854). Stuttgart: Stuttgart University.
- Leaney, C.** (2007). *Dictionary activities*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lew, R. & Galas, K.** (2008). Can dictionary skills be taught: the effectiveness of lexicographic training for primary-school-level Polish learners of English. In Bernal, E. & DeCesaris, J (szerk.), *Proceedings of the XIII EURALEX International Congress* (16–31). Barcelona: Universitat Pompeu Fabra.
- Lew, R.** (2013). Online dictionary skills. In Kosem, I., Kallas J., Gantar P., Krek S., Langemets M. & Tuulik M. (szerk.), *Electronic lexicography in the 21st century: Thinking outside the paper. Proceedings of the eLex 2013 Conference, 17–19 October 2013, Tallinn, Estonia* (16–31). Ljubljana/Tallinn: Trojina, Institute for Applied Slovene Studies/Eesti Keele Instituut.
- Lew, R.** (2016). Dictionaries for learners of English. *Language Teaching*, 49 (2), 291–294. doi: <http://doi.org/10.1017/S026144481500049X>
- Márkus Katalin & Szöllősy Éva** (2006). Angolul tanuló középiskolásaink szótárhasználati szokásairól. In Magay Tamás (szerk.), *Szótárak és használóik. Lexikográfiai füzetek 2* (95–116). Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Müller-Spitzer, C., Kopleinig, A. & Töpel, A.** (2012). Online Dictionary Use: Key Findings from an Empirical Research Project. In Granger, S. & M. Paquot (szerk.), *Electronic Lexicography*. Oxford: Oxford University Press, 425–457.
- Müller-Spitzer, C. & Kopleinig, A.** (2014). Online Dictionaries: Expectations and Demands. In Müller-Spitzer, C. (szerk.), *Using Online Dictionaries*. (Lexicographica Series Maior 145.) (143–188). Berlin: Walter de Gruyter. doi:10.1515/9783110341287.143
- Nesi, H. & Hail, R.** (2002). A study of dictionary use by international students at a British university. *International Journal of Lexicography*, 15 (4), 277–305. doi: <http://doi.org/10.1093/ijl/15.4.277>
- Nesi, H. & Meara, P.** (1994). Patterns of misinterpretation in the productive use of EFL dictionary definitions. *System*, 22 (1), 1–15. doi: [https://doi.org/10.1016/0346-251X\(94\)90036-1](https://doi.org/10.1016/0346-251X(94)90036-1)

- Nesi, H.** (2013). Researching users and uses of dictionaries. In Jackson, H. (szerk.), *The Bloomsbury companion to lexicography* (62–74). London: Bloomsbury Academic. doi: <http://doi.org/10.5040/9781472541871.ch-005>
- Nied Curcio, M.** (2022). Dictionaries, foreign language learners and teachers. New challenges in the digital era. In Klosa-Kückelhaus, A., Engelberg S., Möhrs Ch. & Storjohann, P. (szerk.), *Dictionaries and society: Proceedings of the XX EURALEX International Congress, 12–16 July 2022* (71–84). Mannheim: IDS-Verlag.
- P. Márkus Katalin & Fajt Balázs** (2021). Anglisztika szakos hallgatók szótárhasználati szokásai. *Új Pedagógiai Szemle*, 71 (9-10), 24–41. <http://upszonline.hu/index.php?article=710910008>
- P. Márkus Katalin** (2020a). A szótárhasználat jelene és jövője a közoktatásban – a nyelvoktatást szabályozó dokumentumok és segédanyagok tükrében. *Modern Nyelvoktatás* 26 (1–2), 59–79.
- P. Márkus Katalin** (2020b). *Szótárhasználati munkafüzet – Angol tanulószótár*. Szeged: Maxim Publishers.
- P. Márkus Katalin** (megj. alatt) Szótárakkal az önálló tanuláshoz vezető úton – fókuszban a tanárok.
- P. Márkus Katalin** (2022). Jógyakorlatok szerepe a szótárhasználatban. *Modern Nyelvoktatás* 28 (3–4), 92–109. doi: <https://doi.org/10.51139/monye.2022.3-4.92.109>
- P. Márkus Katalin, Fajt Balázs & Dringó-Horváth Ida** (2021). A célnyelv hatása a szótárhasználati szokásokra. *Alkalmazott Nyelvtudomány* 11 (1), 157–172. doi: <http://dx.doi.org/10.18460/ANY.2021.1.010>
- P. Márkus, K., Fajt, B. & Dringó-Horváth, I.** (2023). Dictionary Skills in Teaching English and German as a Foreign Language in Hungary: A Questionnaire Study, *International Journal of Lexicography*, ecad004, <https://doi.org/10.1093/ijl/ecad004>
- Ryu, J. S.** (2006). Dictionary use by Korean EFL college students. *Language and Information Society*, 7, 83–114.
- Svensén, B.** (2009). *A handbook of lexicography: The theory and practice of dictionary-making*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tono, Y.** (1988). Assessment of the EFL learner’s dictionary using skills. *JACET Bulletin*, 19, 103–126.
- Töpel, A.** (2014). Review of research into the use of electronic dictionaries. In Müller-Spitzer C. (szerk.), *Using online dictionaries* (13–54). Berlin, Boston: De Gruyter. doi: <https://doi.org/10.1515/9783110341287.13>
- Underhill, A.** (1989). *Using Your Dictionary*. Oxford: Oxford University Press.